

Patrioterne i Lyngby

En liden fortælling om handlinger så ædle og uegennyttige, at det turde være løgn. Nordsjælland 1807

Peter Henningsen

Fortid og Nutid, december 2007 s. 243-262

I august 1807 besatte Storbritannien Sjælland, og i september bombede de København sønder og sammen. Briterne frygtede, at Napoleon ville indtage landet og benytte den store danske flåde i kampen mod Storbritannien. Man måtte derfor hellere komme fjenden i forkøbet og selv få fat i flåden. Englænderne sendte en efter omstændighederne stor hær- og flådestyrke til Danmark, og på ganske få dage var Sjælland blevet besat. Men en hær kræver forsyninger og et vældigt logistisk arbejde skulle løses, før de engelske tropper kunne berede sig på kamp. I Lyngby nord for København fik de uventet hjælp af den lokale sognepræst, der frivilligt påtog sig at forsyne den engelske hær i hele den nordlige del af Københavns amt. "Landsforrædderi" mente nogle. "Et eksempel på patriotisme og fædrelandskærlighed" mente andre. Døm selv.

Peter Henningsen, f. 1964. dr. phil., arkivar ved Københavns Stadsarkiv. Forfatter til bl.a. "I sansernes vold. Bondekultur og kultursammenstød i enevældens Danmark" (2006); "Hedens Hemmeligheder. Livsvilkår i Vestjylland 1750-1900" (1995), og redaktør af "Patrioter og fattigfolk. Fattigvæsenet i København, ca. 1500-1840" (2005) og "Strengt tider. København i krig og fred 1943-49" (sm. Rasmus Mariager, 2006). Senest har han redigeret bogen "København 1807. Belejring og bombardement" (2007).

En anderledes krig

I 1807 blev Sjælland belejret og København sønderbombet af Storbritannien. Markeringen af denne begivenhed har i den grad været markedsført af såvel forlagsbranchen som *Golden days*-festivalen i København, at det næppe kan have undgået ret manges opmærksomhed, at der skete noget specielt i netop dette år i Danmarkshistorien. Noget af det, som gjorde den engelske *blitzkrieg* interessant, er dens karakter af ander-

ledes krigsførelse og ikke, som det ellers til bevidstløshed er blevet hævdet, at det var verdenshistoriens første terrorbombardement (for det var det absolut ikke).¹ Et gennemgående træk ved den engelske besættelse af Sjælland i eftersommeren 1807 og det efterfølgende bombardement af København er snarere begivenhedens karakter af *anderledeshed*: Englænderne havde ikke erklæret Danmark krig, da landet blev invaderet og danskerne reagerede ikke på invasionen på nogen nævneværdig måde, men

levede nærmest videre, som om intet var hændt. Kronprins Frederik gav endda de danske militære styrker den usædvanlige ordre, at de skulle lade englænderne være i fred og ikke optræde som førsteagressor. De engelske tropper førte sig endvidere frem med en hidtil uset konduite og hensynsfuldhed mod lokalbefolkningen. Man opførte sig høfligt og belevent, som var man kære gamle venner, der var blevet inviteret på et længe ventet besøg. Englænderne hverken hærgede eller stjal, men betalte pænt og redeligt for de fødevarer og det foder, de skulle bruge til deres tropper.

Den øverstkommanderende engelske general, lord William Cathcart udstedte strikte ordrer om, at lokalbefolkningen ikke måtte forulempes og at ingen brutalitet ville blive tålt: Enhver engelsk militær *"som under udøvelsen af voldsomheder bliver pågreben og bragt til nærmeste engelske vagt, kan vente at blive tilbørligt straffet"*, hed det således.² Og det var ikke tomme ord fra Cathcarts side. Englænderne holdt streng disciplin i egne rækker, og udisciplinerede soldater blev straffet hårdt. Under felttoget på Sjælland blev der i den engelske lejr således afsagt fire dødsdomme og en deportationsdom, mens et antal mænd tildelt ikke færre end 100 piskeslag for overgreb mod civile.³ Også dette var noget nyt i international krigsførelse, hvor man bestemt ikke var forventet med så hensynsfuld en adfærd fra en fjendtlig besætters side. Ja, det er faktisk intet mindre end højst *anderledes*.

Besættelsen af Sjælland

Da englænderne den 16. august 1807 besatte Sjælland og belejrede København, medbragte de ikke alene en overordentlig stor mandskabsstyrke, men også et større antal heste. Såvel mandskab som

heste skulle indkvarteres og have føde. Almindeligvis tog man i den slags situationer ikke hensyn til lokalbefolkningen. Tværtimod tog man med magt, hvad man skulle bruge. Men det gjaldt altså ikke den engelske hær på Sjælland i 1807. Den gjorde i stedet sit bedste for at opføre sig så civiliseret og dannet (ja, det var lige før, lokalbefolkningen blev inviteret på the og bisquits), at man ikke senere skulle kunne bebrejde hverken regering eller hær nogen voldsom fremfærd mod de sagesløse danskere. Utvivlsomt skyldtes det englændernes egen bevidsthed om, at deres 'ekspedition' næppe var helt så moralsk forsvarlig som ønskes kunne. I hvert fald viste togtets ledende officerer langt hen ad vejen stor uvilje mod den opgave, der var blevet dem pålagt ligesom den engelske udenrigsminister George Canning, der var kreatøren bag overfaldet, selv havde moralske skruller og problemer med at retfærdiggøre krigen mod Danmark.⁴

I de besatte områder lod englænderne de lokale øvrigheder – amtmænd og amtsforvaltere – tilkalde og beordrede dem til at stå for forsyningslogistikken. Ved landgangen i Vedbæk havde englænderne (*"på kysten af Sjælland"*, som der står) udstedt en proklamation til det danske folk, hvori de opfordrede de lokale embedsmænd til at organisere forsyninger til besættelsesmagten for at undgå plyndringer og vilkårligheder. *"Det vil blive indvånerne til stor lettelse og vil spare dem tab og ubehageligheder når i de forskellige distrikter er at finde betjente, hos hvem rekvisitioner kunne blive bestilte og ved hvilke betalingen kunne bestemmes og likvideres"*.⁵ Ro og orden måtte der til i et civiliseret samfund, selv i krigstider. Det var nye toner i forhold til ældre tiders brutale mord og voldtægter (det betød dog ikke, at der ikke også i denne krig lejlighedsvis fandt overgreb sted).

Idyllisk ser den jo ud, præstegården i Lyngby. Men i august 1807 var billedet nok noget anderledes. Mens pastor Rønne halsede rundt efter fourage, var gården fyldt til bristepunktet med militære escorter, der utålmodigt og støjende slog lejr på gårdspladsen, indtil forsyningerne var leveret. "I førstningen da havren måtte hjemkøres, tærskes og leveres på én dag, var det vist ingen let sag at bringe den sammen i hast, hvorfor escorterne ofte holdt flere timer hos mig", skriver Rønne således i sin publicerede redegørelse for hans virke i 'Kommissionen for Ordens Vedligeholdelse'. "Jeg mindes at jeg engang havde omtrent 60 mand husarer i min gård fra kl. 9 formiddag til kl. 3. eftermiddag, inden det rekvirerede kunne sammenskrabes". (Illustration fra Karen Hjorth: Slottet og slægten).

Nægtede myndighederne at samarbejde, ville englænderne gribe til plyndring. Men man lod dem også forstå, at man kun ugerne greb til så drastisk et skridt. De lokale, sjællandske myndigheder forstod dog straks situationens alvor og indvilligede omgående. Man ville for enhver pris undgå, at de sjællandske bønder blev udsat for 'militær eksekution' midt i høsttiden.⁶ I den nordlige del af Københavns Amt opstod der imidlertid et problem, idet amtmanden og amtsforvalteren til daglig boede i København, og derfor var de blevet indsluttet i den belejrede by (amtsforvalterens bolig blev skudt i brand allerede på den første bombardementsnat).⁷ I stedet

tilkaldte den engelske kommandant i området - oberstløjtnant Ompteda - den lokale sognepræst i Lyngby og beordrede ham til at stå for fødevare- og foderforsyningen (fourage) til den del af den engelske hær, der var indkvarteret her. Hvordan han ville gøre det, måtte blive hans egen hovedpine.

I det følgende skal vi høre, hvorledes sognepræsten i Lyngby, Bone Falch Rønne, greb den lidet misundelsesværdige opgave an, og om hvorledes han allierede sig med to fornemme standspersoner, med hvem han dannede en 'kommission', hvis arbejde skulle vise sig at blive såre gavnligt for bønderne i Lyngby, Holte og Gentofte. Til trods for alle gode

intentioner endte de tre dog med at blive anklaget for landsforrædderi og for at have gået fjendens ærinde. Deres handlemåde var nemlig udtryk for misforstået patriotisme, som militærhistorikeren Jakob Thode Ræder hævdede i 1845, og deres fremgangsmåde "fremkaldte under belejringen megen misstemning og var vistnok også en af de handlinger, der måtte beklages". Til 'misstemningen' bidrog de mangfoldige rygter, der svirrede i København og omegn. Rygtemaerne vidste nok at fortælle, hvordan det i virkeligheden hang sammen med forsyningsituationen i Lyngby, og det var ikke en fortælling, der var smigrende for vor fortællings tre hovedpersoner. Forholdt det sig mon ikke således, at de i virkeligheden benyttede sig af situationen ved med engelsk hjælp at ekspropriere lokalbefolkningens ressourcer for at videresælge det til fjenden med egen vinding for øje? Som tiden gik blev rygterne mere og mere fantasifulde, vanærende og skadelige for 'kommissionen'.⁸

Et umage trekløver

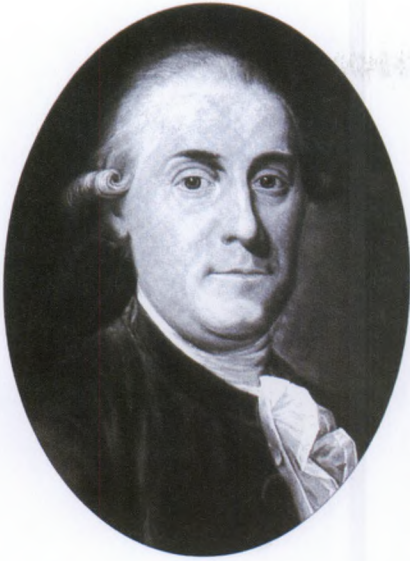
Men lad mig præsentere sagens tre hovedpersoner: Først har vi sognepræsten Bone Falch Rønne i Lyngby. Han var ingen helt almindelig sognepræst. For det første havde han været informator for arveprins Frederiks børn (heriblandt den senere Christian 8.), og i 1802 blev han præst i Lyngby sogn. Rønne tilhørte den rationalistiske præstetype, der ikke kun så det som sin opgave at forkynde Ordet, men som også ønskede at forbedre bøndernes materielle levevilkår (og dermed størrelsen på deres egen tiende). Det var præster, der, med historikeren Michael Bregnsbos ord, kunne finde på at skøjte hen over dagens tekst for i stedet at holde et landøkonomisk instruktionsforedrag.⁹ Rønne var desuden en

"67 år gammel er jeg nu chef for en familie, der måske er den talrigste og den, der holder bedst sammen af alle i København, og jeg er genstand for en hengivenhed, som jeg søger at gøre mig fortjent til. Jeg har endnu næsten alle mine åndsevner ubeskåret, og jeg har få af de svagheder, som min alder plejer at bringe med sig; jeg har begrebet al min ærgerrighed og har kun få sorger at bære på (...) Få mennesker have i sandhed så megen grund som jeg til at være taknemmelig mod Forsynet for dens mangfoldige velgerninger" skrev Frédéric de Coninck i sin selvbiografi – dateret 21. juli 1807. Så ond kan skæbnen være. (Illustration fra Karen Hjorth: Slottet og slægten).

flittig forfatter, der både havde skrevet læsebøger for almuebørn, vejledninger i biavl og leveret bidrag til landøkonomiske tidsskrifter, hvor han tordnede mod almuens traditionalisme og mangel på agrare visioner.¹⁰

Fortællingens anden hovedperson er storkøbmanden og finansspekulanten Frédéric de Coninck, der boede på Dronninggaard i Holte, hvorfra han styrede et af landets mægtigste finansimperier. Coninck var af hollandsk afstamning og

Schulin var opmærksom på, at 'kommissionens' virksomhed kunne afstedkomme ond-sindet sladder fra folk, der tænkte mindre ædelt end kommissionens medlemmer. Kommissionen havde f.eks. lovet general Cathcart at sørge for logistikken, og det var et løfte, der skulle holdes, uanset hvad den folkelige domstol mente om det. Den 22. august 1807 skrev han således til Rønne, at man som "mænd af ære, der skatter dyd og redelighed over alt andet" nøje måtte overholde sine forpligtelser, "ej at handle som fjender mod ham [Cathcart], mod at han respekterer vores personlige frihed og vores ejendomme. Hvad de sofistiske og stundom politiske jødeprincipper angår, at man tør bedrage og tør bryde tro og love mod en fjende eller mod den, der dyrker det højeste væsen på en anden måde end vi; så er disse principper ej mine principper, og denne tro er ej min tro. Jeg tror, at man skal være sanddru og ærlig mod alle mennesker, til alle tider, og under alle omstændigheder". (Illustration fra Karen Hjorth: Slottet og slægten).

var kommet til København i 1763, hvor han via sit gode, internationale netværk arbejdede sig op til en hovedrig mand. Han handlede i stor stil med oversøiske produkter – heriblandt negerslaver – og havde bl.a. ydet A. G. Moltke og landet

værdifulde tjenester ved at fungere som mægler for den danske stat i forbindelse med optagelse af statslån. På et tidspunkt holdt han ikke mindre end 64 skibe i søen for egen regning, og i 1790 var han medinitiativtager til stiftelsen af Grosserersocietetet. Hans formue var i stor stil tjent på den udnyttelse af neutraliteten, der havde ført til Slaget på Reden i april 1801. Han var med andre ord ingen hr. hvem som helst.¹¹

I sin levnedsbetænelser, skrevet blot tre uger før den engelske invasion, priste han afslutningsvis det held, der havde fulgt ham livet igennem: "Få mennesker have i sandhed så megen grund som jeg til at være taknemmelig mod Forsynet for dens mangfoldige velgerninger", skrev han.¹² Lidet skulle han ane, hvad fremtiden havde i vente.

Historiens tredie hovedperson er Sigismund Ludvig, greve af Schulin på Frederiksdal ved Lyngby. Han tilhørte den fornemmeste del af det nye danske enevoldsaristokrati og var både standsbevidst og selvbevidst. Til trods for en noget tvivlsom livsførelse i sin ungdom – han havde flere brudte forlovelser bag sig og havde ført et ekstravagant liv, der langt oversteg hans indtægter – holdt det ham ikke tilbage fra at fungere i rollen som moralsk og patriotisk forbillede. I kraft af sit adelsskab havde han (mente han i hvert fald selv) nærmest moralsk pligt til at gå forrest i tunge tider. Han var kort sagt finere og bedre end almindelige dødelige. Ved én bestemt lejlighed havde Frédéric de Coninck endda følt sig tvunget til at lægge en dæmper på hans aristokratiske selvglæde ved at fortælle ham, at han opførte sig hovmodigt, forfængeligt og indbilsk. Troede han, at han var bedre end andre mennesker, blot fordi han var adelig?¹³

Der er dog ingen grund til at drage Schulins patriotiske hensigter i tvivl. Da greven erfarede, at englænderne havde

besat landet, red han nemlig sporenstregts til København for at melde sig som frivillig, men blev stoppet af englænderne ved Emdrup og måtte slukøret returnere.¹⁴ Som han senere skrev til Rønne, så var han af den opfattelse, at alle fædrelandselskende mænd burde gøre, hvad de kunne i en situation som denne: *"De, såvel som jeg, er vores konge, og vort land af ganske hjerte hengivne; og var vi dette ej, da fortjente vi foragt af venner og fjender. Hvad vi påtage os, påtage vi os blot for landets, for vore medborgeres, og altså for vores konges interesse"*. Når uvidende folk kritiserede dem for at fraternisere med fjenden, var det, fremhævede Schulin, blot udtryk for *"søfistiske og stundom politiske jødeprincipper"*, der foreskrev, at man for enhver pris skulle bedrage og tilsidesætte alle moralske principper i omgangen med mennesker, der tilhørte en fjendtlig nation, eller som *"dyrker det højeste væsen på en anden måde end vi"*.

Sådanne principper var ikke Schulins: *"Jeg tror, at man skal være sanddru og ærlig imod alle mennesker, til alle tider og under alle omstændigheder. Er man dette med et godt hjerte, og har man desforuden den gode villie, der ærligen stræber efter lyset, og kærlighed i barmen til Gud og til næsten, da tilgiver Vor Herre kødets synder og skrøbeligheder, der mere eller mindre hæfter ved os alle. "Thue Recht, und scheue Niemand" er mit valgsprog, og jeg vil da også nu, og i fremtiden, handle efter min samvittighed og min overbevisning uden at bryde mig om mulige ubehagelige følger for min person her på jorden"*.¹⁵ I et brev til Københavns kommandant Ernst Peymann, dateret 27. august 1807, iscenesatte han desuden sig selv og sit adelsskabs forpligtelser ved med patos at fremhæve, at han ville *"stræbe at befordre mit lands og mine medborgeres vel, når, hvorledes og hvori det er mig nogensinde muligt. Jeg*

Under retssagen mod 'kommissionens' medlemmer blev det bebrejdet dem, at man ikke på det nøjeste havde ført journaler over korrespondencen, ligesom man ikke havde overholdt de almindelige normer for konduite, og ikke havde optrådt med fornøden underdanig respekt, når man korresponderede med personer af højere rang. Hertil svarede Rønne: "Kommissionen (havde) i hine trængsels dage næppe tid til at veje sine egne ord og udtryk, end sige andres. Da man bestormedes fra den tidlige morgen til den sildige nat med rekvisitioner etc., måtte der handles hurtigt, raskt og vedholdende. Der levedes ikke megen tid til deliberationer over ord, dersom man ville frelse egnen fra militære eksekutioner; man måtte se på sagen, og ej på formen". (Illustration fra Karen Hjorth: Slottet og slægten).

er dertil ikke konstitueret af nogen anden end Gud og mig selv".¹⁶

Indbyrdes repræsenterede de tre ikke personer, man umiddelbart ville formode kunne omgås hinanden på lige fod: Aristokrater og præster havde traditionelt et noget anstrengt forhold til hinanden, ligesom de ikke havde meget fidus til de pengebegærlige storkøbmænd (forretningsfolk). Omvendt betragtede han-

delsfolk aristokrater som fossile levninger fra en svunden tid (hvilket dog ikke betød, at de ikke selv hellere end gerne ville bruge penge på at købe rang- og adelstitler), mens præster var religiøse stivstikkere, der i tide og utide tordnede mod de succesrige forretningsfolks slette handelsmoral. Men det var altså ikke desto mindre dette højst umage trekløver, som i løbet af august måned 1807 fandt sammen om en opgave, der senere skulle koste dem dyrt og skade deres renommé i en grad, de næppe havde forestillet sig.

De blanke sablers krav

Efter den succesrige landgang ved Vedbæk og Skovshoved havde de engelske tropper straks sat sig i bevægelse mod København i så højt et tempo, at sjællænderne næppe havde hørt om landsætningen før hele egnen var besat. *"Med forbavselse så man fjenden"* fortæller Rønne, *"næsten ligeså hastigt, som man hørte rygten om hans landgang, at vandre igennem Lyngby den 16de august – og allerede den 17de kom en bataljon for at besætte dette sogn"*. Det blotte syn af fremmede soldater skræmte næsten livet af de lokale. De flygtede over stok og sten ud i skovene med børn og habengut. *"Jeg var selv ikke uden frygt"*, siger Rønne, *"thi når jeg skulle bedømme de endnu ukendte krigere efter deres regering, turde jeg vel næppe have håbet, at barnet i vuggen skulle blive sparet; jeg sendte også min kone og mine børn ind i landet, hvor jeg håbede dem sikrere; men for mig, som kongelig dansk embedsmand, troede jeg det pligt, at blive og modtage hvad der måtte følge"*.¹⁷

De lokale besættelsestropper, omkring 1000 mand under ledelse af oberstløjtnant Ompteda, slog deres hovedkvarter op på det nærliggende Sor-

genfri slot, som arveprins Frederik og hans familie i hast havde forladt for at søge i sikkerhed sammen med den øvrige kongefamilie. Oberstløjtnanten erfarede hurtigt, at der ingen lokale øvrigheder var at opspore i området, og henvendte sig derfor til Bone Falch Rønne, som den eneste repræsentant for staten, han var i stand til at lokalisere.¹⁸ Rønne blev derpå forelagt et ultimatum: Enten skulle han sørge for levering af fødevarer og fourage til de engelske tropper, eller også ville Ompteda lade sine soldater indkvartere hos de lokale bønder, hvilket næppe ville blive morsomt for lokalbefolkningen: *"Soldaten må leve"* pointerede oberstløjtnanten, *"kan han få det, hvoraf han skal leve, så skal han straffes strengeligen, om han øver voldsomhed; hvis ikke, er han nødsaget til at øve den"*. Hvis Rønne derimod ville tage sig af problemet og levere det fornødne til Ompteda, ville denne til gengæld undlade at indkvartere tropper hos bønderne og i stedet beholde dem hos sig på Sorgenfri. Ja, han ville oven i købet betale for varerne, hvad de kostede. Ompteda ville, hvis Rønne accepterede 'tilbuddet', levere rekvisitioner til ham, hvorefter han skulle skaffe det fornødne, hvor han kunne finde det.¹⁹

Det var et tilbud, som Rønne ikke kunne afslå. Tværtimod var det, mente han, hans pligt som embedsmand og dansk patriot at skåne sin menighed for udplyndring, voldtægter, mord, og hvad man nu ellers kunne forestille sig af rædsler. Han svarede derfor, at han ville gøre alt, hvad der stod i hans magt, for at afværge en sådan ulykke. Men ville det leverede blive betalt med en ordentlig pris? Det ville Ompteda straks undersøge hos den øverstkommanderende general, William Catchcart, der havde opslået hovedkvarter på agent Erichsens landsted Hellerup i Gentoft sogn. Få dage senere kunne oberstløjtnanten

melde tilbage, at ja, englænderne vil le betale for alt efter *"landets gangbare priser"*. Rønne modtog derpå straks en rekvisition på, hvad der skulle leveres allerede denne første dag, og så skulle der handles hurtigt. Rønne indkaldte omgående til møde med en række af bymændene i Lyngby for at drøfte, hvad man skulle gøre, og man enedes om at skyde penge sammen til at købe forsyninger hos omegnens bønder for. Ganske vist havde englænderne lovet at betale for varerne, men man kunne jo ikke være sikre herpå, når det kom stil stykket: *"Indbyggerne [ville] da hellere sammenskyde, end plyndredes"*, som Rønne fortæller.²⁰

Englænderne krævede kartofter – masser af kartofler – og dem fandt pastoren dels i sin egen have og dels hos nabogårdmændene, som han købte hos på kredit. Også fersk kød fik han i en fart arrangeret hos nogle lokale Lyngbybønder.²¹ Så langt så godt. Faren var umiddelbart afværget, men så skete der noget, som Rønne ikke havde taget i betragtning: *"Som den, der var født og opdraget i et fredeligt land, og aldrig før så krig til lands, var jeg ikke af erfaring bekendt med fjenders fordringer"* forklarede han senere til offentligheden i det forsvarsskrift han udgav om sagen.²² Rygtet om sognepræstens virksomhed som 'forsyningskommissær' til de britiske tropper i Lyngby havde nemlig bredt sig med lynets hast til de øvrige engelske bataljoner i den nordlige del af Københavns Amt, der stod i akkurat samme situation som Ompteda på Sorgenfri, og et par dage efter var Rønnes præstegård fyldt med engelske militærfolk, der skreg på forsyninger under ildevarslede trusler om plyndring, og som dyngede den arme præst til med rekvisitioner. Rønne var fristet til at sige nej, men havde han sagt A, måtte han også sige B, og han svarede derfor ja, han skulle

forsøge at gøre, hvad han kunne.

For at tilfredstille de glubske horders værste 'sult' og slippe af med dem i en fart tog han hø fra sit eget loft. Selv fortæller han: *"Uagtet det var ligeså ubehageligt og ængsteligt, som byrdefuldt for mig, så modtog jeg dog således i min gård escorter af 30 indtil 60 husarer, og mindre escorter af artillerister, ad gangen, og holdt dem, såvidt muligt, hos mig, skønt mine småkreaturer og flere ting ved sli-ge lejligheder blev borte, ej at tale om, at der ofte forlangtes mad og drikke, som jeg måtte give; men jeg var glad, at jeg således kunne afholde de blanke sabler fra bøndernes og andres boliger, hvor det vel ikke var bleven ved småtyverier (...)* Jeg mindes at jeg én gang havde omtrent 60 mand husarer i min gård fra kl. 9 formiddag til kl. 3 eftermiddag, inden det rekvirerede kunne sammenskrabes".²³

Inden længe var den utrættelige Bone Falch Rønne blevet det absolutte centrum for leveringen af fourage og fødevarer til samtlige engelske bataljoner i det nordlige Københavns Amt. Han hastede rundt mellem gårdene i Lyngby og nabobyerne for at overtale bønderne til at levere ham deres forråd, hvis ikke de ville have 'besøg' af englænderne, og det faldt ham ikke svært at overbevise bønderne om det fornuftige i foretagendet. Han fik, hvad han havde brug for, og det både af vegetabiliske og animalske produkter. Han fik endda overtalt to mænd i Lyngby til at holde slagteri, hvor der blev slagtet kvæg, hentet hos bønderne, hvorefter kødet leveredes til de hujende husarer på præstegårdens gårdsplads.

'Kommissionen til Ordens Vedligeholdelse'

Rygtet om Rønnes virksomhed nåede også til Holte, hvor Frédéric de Coninck hørte om den. Også han var bekymret,

for englænderne var allerede begyndt at tage for sig på egen hånd i omegnen, og da Sigismund Schulin på det nærliggende Frederiksdal, der havde hørt om Rønnes arbejde fra pastoren selv (han var stødt ind i ham i Lyngby på vej hjem fra sit mislykkede forsøg på at blive hvervet som frivillig), var med på idéen, blev han og de Coninck enige om at indbyde Rønne til et fællesmøde på Frederiksdal i den hensigt at sammentræde i en kommission, der skulle varetage forsynings-situationen i hele denne del af amtet: *"Her var nu ikke længere tale om alene at forsyne en bataljon eller et regiment med mundprovisioner, og således at sikre et eller nogle få sogne for plyndring af kød, kartofler etc., men, så vidt det var muligt, at forebygge de langt farligere plyndringer af fourage, som måtte bringe fjenden ind i hver mands hus og lade, og det langt ud i landet, når den nærmeste kreds intet mere havde"*, fortæller Rønne.²⁴

På mødet blev de tre hurtigt enige om at kontakte den engelske øverstkommanderende - general Cathcart på Hellerup - hvis foretagendet skulle krones med held. Det var væsentligt, at generalen sanktionerede deres arbejde og sikrede dem mod overgreb fra de engelske tropper. Også for ham måtte det være en fordel, at hæren kunne rekvirere forsyninger på et centralt sted. Ligeledes ville det være hensigtsmæssigt, hvis man kunne indgå en aftale med generalen om, at han ville sørge for, at tropperne ikke alligevel begik plyndringer, og at soldaterne, hvis de gjorde sig skyldige heri, ville blive irettesat. De tre forfattede derfor et brev til Cathcart, som Schulin, de Coninck og dennes søn påtog sig at aflevere på Hellerup. Som den højeste rangsperson var det Schulin, der førte ordet. I det hele taget deltog han kun i kommissionen for at forlene den med legitimitet i kraft af sin aristokra-

tiske nådes lys, mens han ellers overlod det drøje slæb til Rønne og de Coninck. Schulin bad generalen om at skåne lokalbefolkningen for krigens ulykker. Han fremførte den selvbestaltede kommissions ønsker, som alle vandt gehør hos generalen. Hvad kunne de også næsten andet?

Der var tale om en yderst gunstig ordning for englænderne, og general Cathcart gik ind på alle krav om at beskytte deres arbejde og udstedte straks en befaling til sine tropper om at følge kommissionens instrukser og forholdsregler (senere igen tog englænderne endda initiativ til, *"at de uordener, som ved strejff-partiers eller enkelte militæres utilladelige forhold have fundet sted på landet i Sjælland, kunne hæmmes og standses"*, ved at oprette et ridende politi).²⁵ Cathcart accepterede desuden at betale alle forsyninger med den 'gangbare' pris. Han udstedte derpå en beskikkelse af de tre til at fungere som engelsk 'feltkommissariat':

"Da man har fundet, at magistratspersonerne, og andre offentlige embedsmænd, under de nærværende Omstændigheder have forladt deres distrikter, og begivet sig til København, og da det er nødvendigt, at træffe anstalter til den civile administration af øen Sjælland, indtil de forrige embedsmænd igen vordes indsatte i deres funktioner, så vil der til dette øjemed vordes føjet en almindelig indretning - Imidlertid beordres Hr. grev von Schulin, Hr. Friderich de Coninck, og Hr. pastor Rønne herved, at påtage dem bestyrelsen af, og overopsigten med politiet og civiladministrationen på deres distrikter, i hvilke de er boende, nemlig grev Schulin i Frederiksdal, Etatsråd de Coninck på Dronninggaard, pastor Rønne i Lyngby, og da den myndighed, med hvilken de beklædes, overdrages dem til den ende at vedligeholde ro og orden i disse distrikter, og forebygge de farlige

følger af anarki og forvirring, så forventes og fordres af indvånerne, at de villigen underkaste dem denne jurisdiktion, som vil blive udøvet med strengt hensyn på landets love og sædvaner. På den anden side vil den civile, herved konstituerede, autoritet, hvis sådant skulle gøres fornødent, vorde understøttet med væbnet hånd. Indsættelsen gælder ikke kun indtil videre ordre".

"Således opstod nu en kommission, i hvilken jeg indtrådte som 3die medlem" fortæller Rønne, men det var netop denne beskikkelse, som af ildetænkende personer let kunne forveksles med, at man accepterede besættelsesmagten som en legal myndighed, der senere førte til, at Rønne, de Coninck og Schulin blev anklaget for landsforrædderi. Derfor pointerer Rønne da også i sit lille forsvarsskrift, at "Hr. lord Cathcart gav, som den der havde magten, ikke retten, i hænde, sit skriftlige samtykke til det, kommissionen havde foresat sig at udvirke til ordens vedligeholdelse".²⁶

Sådan gik det altså til, at tre nord-sjællandske honoratiorens kom til at forsyne de engelske besættere med alt, hvad de behøvede, og indirekte hjalp englænderne i deres krigsførelse. Som anklager Hans Bilsted senere formulerede det, bidrog 'kommissionens' arbejde jo til, at englænderne kunne frigøre ressourcer til med desto større kraft at slippe "ødelæggelsens engel" løs i hovedstaden, og det på en sådan måde "som de, der ikke var øjenvidner dertil, endog med den varmeste fantasi, ingen nøjagtig forestilling kan gøre sig om".²⁷

Brevet til Peymann

Dagen efter samledes Rønne, de Coninck og Schulin på Frederiksdal for at planlægge deres nye rolle som engelsk udpeget administration og 'feltkommissa-

riat'. De var på det rene med, at de be fandt sig på gyngende grund, og at onde tunger kunne finde lejlighed til at bagtale deres virksomhed. Som det første besluttede de sig derfor til at henvende sig til Københavns kommandant Ernst Peymann, der stod i spidsen for det danske forsvar i hovedstadsområdet, og berette om den ordning, de havde indgået med den engelske general. I henvendelsen begærede de desuden, at Peymann omgående skulle beordre den lovlige administration - dvs. amtmanden og amtsforvalteren - ud på deres poster i amtet, hvor de kunne aflaste tremandskommissionen i det trælse arbejde. Rønne var allerede nu hårdt mærket af stress pga. de evindelige forsamlinger på hans gårdsplads af husarer, som aldrig gav ham et øjeblik ro.²⁸

Sammen med en engelsk proklamation til Sjællands indvånere og en kopi af Cathcarts fuldmagt, der beordrede dem til at stå for administrationen i deres distrikter, sendte 'kommissionen' nu brevet (der var forfattet på tysk, således at Cathcart kunne læse med) med de engelske parlamentærer til København tillige med en anmodning om at få 15.000 rigsdaler til dækning af omkostningerne til opkøb af fourage mv. De forsikrede om, at de senere nok skulle aflægge regnskab for pengene. 'Kommissionen' lagde i brevet ikke skjul på, at de ikke nærrede de store forhåbninger til den danske hærs forsvarsevne: "En del af Sjælland er oversvømmet af en betragtelig mængde af fjendtlige tropper", skrev de, "og det vil, efter al sandsynlighed ikke vare længe førend det hele flade land af Sjælland falder i fjendens magt". Overmagten var ganske enkelt for stor og alle former for modstand måtte forekomme nyttesløs: "Under nærværende omstændigheder er det aldeles umuligt (ved en almindelig opstand eller ved noget som helst andet middel) at bortfjerne fjenden fra vort

land, formedelst fjendens så betragtelige styrke, formedelst det ringe antal af våbendygtige indbyggere her på øen, og fornemmeligen formedelst umuligheden af at kunne bevæbne og organisere sig hensigtsmæssigen".²⁹

Nogle dage efter modtog 'kommissionen' Peymanns besvarelse, igen med de engelske parlamentærer, og det var ikke noget opmuntrende svar. Peymann advarede de tre patrioter om, at de var i færd med at begå forrædderi. De herrer Schulin, de Coninck og Rønne burde omgående afstå fra deres højst upassende forretninger. Peymann bekendt havde ingen lokal embedsmand forladt sin post (og det var jo i princippet rigtigt). Kommissionens virksomhed kunne heller ikke opfattes som andet end hjælp til englænderne, og i en situation, hvor det krævedes, at enhver dansk patriot greb til våben mod fjenden, kunne en sådan virksomhed på ingen måde accepteres: "Jeg må derfor ynke de personer, der, ved at påtage dem øvrigheds-roller, tværtimod landets love, uundgåeligen vil udsætte dem selv for, til sin tid, at vorde behandlet efter sammes strenghed".³⁰ Meget tydeligere kunne det ikke siges. Rønne, de Coninck og Schulin var gået i fjendens sold og ville til sin tid blive stillet til ansvar for deres gerninger. Men det var nu et noget besynderligt svar, som Peymann her leverede til de tre 'kommissionærer'. Vidste Peymann virkelig ikke, at amtets øvrighed sad indsluttet i hovedstaden, eller var der, som forsvareren Johan Martin Schönheyder senere fremhævede, tale om et "groft sofistikeri, der ikke ligner en gammel soldat? (...) Hvad agtelse kunne et slikt svar vente?"³¹

Schulin blev da også ude af sig selv af raseri. Hvad bildte den elendige kommandant sig ind? At beskyldte ham, Schulin, en aristokrat, for at gå fjendens ærinde! Han grifede omgående et vredt

svar til Peymann, hvor han udfordrende spurgte, om Peymann blot var idiot eller ondskabsfuld? Og i øvrigt gad han, greven af Schulin, ikke lægge øre til slig pølsesnak – skulle det forestille at være en patriotisk og fædrelandskærlig handling at overlade bønderne til fjendens plyndringer?

Peymann havde simpelthen intet forstået, mens omvendt den engelske general William Cathcart til gengæld havde opført sig både ædelt og humant (som en ægte gentleman), og derfor ville han, Schulin, ufortrødent fortsætte sin patriotiske virksomhed: "Den, der af vor opførsel ville slutte, at vi handlede, eller kunne handle mod de pligter, vi er vort fædreland skyldige, og mod den ed, vi som undersætter har svoret vor konge, måtte røbe enten ondskab eller dumhed" skrev han. "Vi ville handle som fjender imod vore medborgere, som feje karle og egoistiske skurke, hvis vi, af frygt for mistydelse, eller bagvaskelse, eller af ængstelighed for en uretfærdig straf, ville tilsidesætte det heles interesse for vort private og individuelle tarv (...) Jeg har den ære at erklære Deres Højvelbårenhed og enhver, at intet menneske, det være sig hvem det vil, er berettiget til blot at kaste en skygge af mistanke af denne natur på grev Schulin".³²

Sådan reagerer en sand aristokrat, når han konfronteres med "søfistiske jødeprincipper", og hans ære beklækkes af sociale undermålere.

Kommissionens virksomhed

Arbejdet i 'Kommissionen til Ordens Vedligeholdelse' organiseredes på den måde, at Rønne mod betaling leverede fersk kød og kartofler til englænderne, når de (hujende i præstegården) forlangte det. Han stod som person inde for, at de lokale ville modtage deres betaling,

når englænderne atter var ude af landet. Han arrangerede fouragen til englændernes mange medbragte heste, ligesom han arrangerede transport med bøndervogne. Han skaffede havre, hø og halm ved at tage rundt til beboerne i Lyngby og omegn *"og forestille dem, at de, ved godvillig at levere, ville undgå plyndring"*. Dernæst skrev han til fogederne *i de længere fra liggende nabobyer* ", og hvad han ej så sig i stand til at få fra sognene i Københavns Amt, begærede han leveret fra Frederiksborg Amt efter overenskomst med sammes amtmænd.

Den myreflittige Rønne fik desuden oprettet et magasin på Jægersborg og i Lyngby, for at man straks kunne levere, når englænderne forlangte det *"på det at de engelske ikke selv skulle bemægtige sig fouragen, hvor den fandtes"*. Han sørgede også for udbringningen ved at lade transporten gå på omgang mellem bønderne og bogføre kørslerne, så ingen blev forfordelte. Han fik endda amtmænd Archtander i Frederiksborg Amt til at levere vogne til fragten. Rønnes heftige aktivitet kendte ingen grænser, og oven i købet formåede han at overtale fabrikant Knoop i Lyngby til at levere brændsel til den engelske bataljon på Sorgenfri. Frédéric de Coninck var på sin side beskæftiget med at udstede passersedler, der gav de lokale bønder tilladelse til at fragte korn til mølle og rejse omkring i deres øvrige forretninger i det belejrede område. Ved henvendelse til den engelske admiral James Gambier fik han desuden udvirket, at fiskerne i Tårnbæk, Skovshoved og Vedbæk uhindret kunne fortsætte deres fiskeri i Øresund. Han sørgede også for, at der fortsat kunne afgang både til Sverige, hvor han for egen regning indkøbte tobak, salt, humle og sæbe, der videresolgtes til lokalbefolkningen til indkøbspris. Hans baggrund som handelsmand fornægtede sig ikke. Sammen med Rønne sørgede han for, at

lokalbefolkningens klager over engelske soldaters overgreb blev indberettet til det engelske hovedkvarter, ligesom han hjalp Rønne med at anskaffe vogne og heste til fouragekørsler. Hertil kom, at han forstrakte lokale fabrikanter med likvide midler, således at de kunne fortsætte deres produktion og ikke var tvunget til at afskedige deres ansatte.

Og Schulin? Ja, han gjorde ikke meget andet end at være kransekagefigur - det aristokratiske overhoved i kommissionen, der forlænte arbejdet med en vis glans og officiel autoritet. Han havde på det bestemteste frabedt sig at blive involveret i de daglige trakasserier, men nedlod sig dog til at meddele fogeden på Frederiksdal ordre om at hjælpe bønderne, hvis de følte sig forulempede af fjenden.

Således gik alt forholdsvis glat og smertefrit frem til Københavns officielle kapitulation den 7. september 1807 og endda helt frem til englænderne forlod landet den 20. oktober. Derefter kom der andre boller på suppen. Efter tilbagetrækningen fik hadet mod de englændere, der havde smadret landets hovedstad og var stukket af med flåden, nemlig frit løb og det kom selvfølgelig til at gå ud over de folk, der blev opfattet som kollaboratører og medløbere.³³

Et uheldigt læserbrev

Dagen efter den formelle kapitulation den 7. september 1807 skrev den selvbestaltede kommission til amtmænd Frederik Hauch, der stadig sad i København, og bad ham om at genindtræde i sit embede og overtage deres arbejde. Han svarede dagen efter og bad dem fortsætte indtil videre, mens han sonderede terrænet for at finde ud af, hvordan man kunne organisere sig. Han takkede dem desuden for deres indsats - de gjorde jo

hans arbejde - og kommissionen fortsatte derfor sit virke. Da amtsforvalteren senere overtog administrationen af fourageleveringen, fortsatte Rønne endda med at gå ham til hånd.³⁴

Men tiden var svanger med rygter og bagtalelse. Alle ventede blot på, at fjenden forlod landet, og der kunne ingen tvivl herske om, at der var lagt i kakkelovnen til deltagerne i 'Kommissionen for Ordens Vedligeholdelse'. Som Jakob Thode Ræder bemærkede i 1845: *"I det hele gjorde denne selvskabte øvrigheds sammentrædelse intet godt indtryk udenfor de af englænderne besatte distrikter, om den end udrettede noget godt i disse. Det kan og ikke nægtes, at det ser lidt underligt ud, når mænd sammentræde for at hjælpe en fjende til rette indenfor vore egne grænser; årsagen og hensigten være hvilke de være ville"*.³⁵

Også Bone Falch Rønne fornemmede, hvor det bar hen, og for at komme fjenden i forkøbet lod han et åbent brev indrykke i *Kjøbenhavnske Tidender* (almindeligvis omtalt som de Berlingske Tidender) den 14. september. Brevet var grundlæggende en reaktion på, at avisen nogle dage i forvejen havde bragt et indlæg, hvor englænderne kritiseredes for brutal fremfærd mod den sjællandske bondebefolkning, men det var også et forsøg på at komme såvel rygter om engelske overgreb som kedelige rygter om kommissionens arbejde til livs. Efter en indledende redegørelse for 'kommissionens' logistiske arbejde fandt Rønne det (måske nok noget utidigt) på sin plads at rose de engelske officerer for deres humane og civiliserede adfærd. Englændernes gode "mandstugt" og ordentlighed medvirkede til at "lindre adskillige af krigens byrder for omegnens beboere, hvorfor vi alle er den humane general en chef tak skyldige".

I særdeleshed roste Rønne oberstløjtnant Ompteda på Sorgenfri til skyerne

og gav i det hele de engelske officerer et skudsmål, der nok kunne virke en kende provokerende på de københavnske patrioter, der befandt sig midt i hovedstadens endnu ulmende ruinhob: *"Alle de chefer, som jeg, under mine forretninger lærte at kende, såvelsom de fleste officerer, med hvilke jeg havde at gøre, have vist en udmærket lyst til orden, og holdt en rosværdig mandstugt. Som præst i Lyngby har jeg havt mest lejlighed til at kende den øverstkommanderende i sognet, Hr. oberstløjtnant Ompteda, der har holdt en orden, som langt er overgået alt hvad jeg i krigstider kunne have forestillet mig; der har betalt prompte og nøjagtig alt hvad der leveredes til hans bataljoner, og har sørget så vel for egnens fredelige beboere, at så ofte disse erindre fædernelandets nød og deres egne, under krigen, uundgåelige byrder, ville de tillige erindre og velsigne Hr. oberstløjtnant Omptedas disciplin og menneskekærlige forhold, ligesom andre egne velsigne flere ædeltænkende iblandt de fjendtlige chefer, som var dem nærmere"*.³⁶

Det var jo pænt af Rønne at skrive således. Det var sikkert også sandt. Men det var ikke klogt.

Anklagen

Danske Kancelli skred til handling, lige så snart englænderne var draget bort med deres flydende rov. Den 10. november 1807 nedsattes således en undersøgelseskommission, der skulle udrede om Rønne, de Coninck og Schulin havde rent mel i posen eller "om de 3de Pågældende, ved at påtage sig og udføre disse forretninger, havde handlet overensstemmende med det, de skyldte kongen og landet". Undersøgelseskommissionens arbejde varede frem til 6. januar 1808, og den 21. samme måned nedsattes den dømmende kommission, der skulle afgø-

re sagen.³⁷ Samme dag fik advokat Hans Bilsted af kancelliet ordre om at tiltale de tre. Efter en række yderligere afhøringer udfærdigede Bilsted et anklageskrift, hvori han krævede de anklagede dømt for landsforrædderi - og det var ensbetydende med en dødsdom og konfiskation af alt rørligt gods.³⁸ De anklagede, der havde hyret den velrenommerede og dygtige jurist Johan Martin Schönheyder som forsvarer, hævdede derimod deres uskyld og sande patriotiske sindelag.

Anklagen mod Rønne, Schulin og de Coninck var på fire punkter, og den alvorligste anke gik pudsigt nok ikke på, at de havde hjulpet fjenden med forsyninger (for det havde de andre besatte områders amtmænd og amtsforvaltere nemlig også gjort), men at de havde gjort det uden officiel myndighed og efter en beskikkelse af den engelske general. Det betød, at de formelt var gået i fjendens sold. De havde dermed usurperet nogle magtbeføjelser, de ingen adkomst havde til, og det var en uhørt fornærmelse mod den enevældige kongemagt.

Dernæst blev de skarpt kritiseret for i Schulins brev til Peymann, som jo også var blevet læst af den engelske besættelsesmagt, at have tilkendegivet en manglende og højst upatriotisk mistilid til Danmarks evne til at forsvare sig mod fjenden. Og kommissionen havde endda fortsat sin virksomhed til trods for Peymanns udtrykkelige forbud. For at gøre ondt værre, havde Schulin formastet sig til at tale i uærbødige vendinger til Peymann (og det var sandt nok), hvilket ikke kunne godtages over for en kongelig embedsmand i funktion. Hertil kom en række mindre punkter, der gik på, om kommissionen nu også havde pålignet byrderne ligeligt mellem de lokale bønder. F.eks. var det privilegerede hartkorn - dvs. adeligt ejet samt præstegårdsjord - gået fri, hvorved de tre selv-

bestaltede kommissionærer ikke selv havde lidt under tvangsudskrivningen.

Anklager Hans Bilsted opfattede det desuden som landsforrædderisk hån, når Rønne, fuldstændig uden situationsforømmelse, havde kunnet lade den ovenfor omtalte rosende beskrivelse af de engelske chefer og officerer indrykke i et af de mest læste danske dagblade: *"Imens det friske sår endnu blødt"* docerede Bilsted i retten, *"mens det af fjenden antændte København endnu brændte i sine ruiner, mens hele Danmark sørgede, og de tusinde, som havde mistet formue, frænder, lemmer og helbred, forbandede stifteren af deres ulykke i samme grad, som de afskyede hans lejede redskaber - netop 6 dage efter - den 13. september 1807, fremstår præsten i Lyngby uopfordret, uden mindste nødvendighed, og i et offentligt blad, holder lovtaler over disse, det engelske ministeriums villige håndlangere. Om disse lovtaler var smiger eller sandhed, er aldeles ligegyldigt; men betragter man tiden, da Hr. Rønne fremstod, og folkets stemning på den tid i forening med det nylig skete, så kan man umulig begribe, hvad der kan have bevæget ham til at krænke det danske folk så uforskyldt. Et større crimen læsæ patriæ kunne der vel næppe begås"*.³⁹ Måske nok noget eksalteret, men Bilsted havde ret i, at der var tale om dårlig timing fra pastor Rønnes side.

Rønnes indlæg i *Kjøbenhavnske Tidender* havde, viste det sig, tirret mange københavnere fra de højere samfundslag. Den allestedsnærværende københavnske filantrop og embedsmand Johan Henrich Bärens sigtede endda, omend indirekte, til Rønnes forrædderiske udtalelser, da han i sit tidsskrift *Penia* senere i september 1807 bragte en mindetale over den faldne danske officer Konrad Otto August von Restorff. I mindetalen bebrejdedes nemlig en unavngiven person for hjælpsomt at have rakt

fjenden hånden og for offentligt at have takket den samme fjende, "fordi hos enkelt fjende [dvs. oberstløjtnant Ompteda] endnu var følelse af retskaffenhed og tålelig behandling mod værgeløse og fornærmede borgere".⁴⁰ I København var der ifølge byens sladder ingen tvivl om, at det var Rønne, som Bärens her sigtede på.⁴¹

Efter en vidtløftig proces, hvor anklageren Hans Bilsted greb til selv det mindste halmstrå for at føre sin sag igennem, blev de anklagede imidlertid pure frikendt for forræderi den 19. oktober 1808. Det stod nemlig hurtigt klart for dommerne, at de tre kommissionsmedlemmer ikke havde handlet med egen vinding for øje, ligesom de i høj grad havde skånet lokalbefolkningen for udplyndring. De førte vidner kunne alle som én bekræfte, at meget ondt var blevet afværget ved 'kommissionens' uegennyttige virksomhed. Schulin blev dog idømt en høj bøde for sine respektløse ytringer til Peymann, og de anklagede skulle desuden betale sagens ikke ubetydelige omkostninger med den noget bizarre begrundelse, at det var deres egen skyld, at sagen var blevet anlagt: Deres opførsel havde med føje givet god grund til mistanke. Og Danske Kancelli følte sig vel også tvunget til at komme den udbredte rygtedannelse om kommissionens virksomhed til livs ved at få opklaret de mere dunkle punkter ved en egentlig retssag. Til trods herfor indankede kancelliet dog dommen for Højesteret, der imidlertid stadfæstede den i alle dens punkter den 9. februar 1809.

Heller ikke de anklagede kunne være utilfredse med, at sagen blev ordentlig belyst, således at man kunne komme de ubehagelige rygter om landsforræderi til livs. Og derfor billigede de også, at Schönheyder siden lod alle de væsentligste akter udgive, for "det er ikke altid afgjort, at den anklagede, som frifindes,

er uskyldig", som Schönheyder forklarede i forordet. "Når han nægter gerningen, og der ikke findes sådanne beviser imod ham, som lovene anse for gyldige, må han frifindes. Muligen kan han være uskyldig, og ve den dommer der vovede at fælde dom; men ikke så sjældent er det, at den anklagede kun frifandtes, fordi han var listig nok til at begå sin ugerning uden vidner, og fripostig nok til at nægte alt for retten. I nærværende sag vil derimod læseren finde: at de tiltalte, ej alene ikke er overbeviste om nogen mishandling, men at det modsatte: deres uskyldighed, og deres ægte patriotisme, fuldeligen er bevist".⁴²

Med skindet imod sig

Tilbage stod det etiske og moralske spørgsmål om, hvor langt den enkelte kunne gå til gavn for fædrelandet og almenvellet. For ganske vist skånede kommissionens virksomhed lokalbefolkningen, men man hjalp også indiskutabelt fjenden ved at levere forsyninger til krigsførelsen. På den anden side gjorde kommissionen ikke andet end amtmænd og amtsforvaltere gjorde i andre besatte sjællandske områder. Som juristen Anders Sandøe Ørsted, der selv deltog i anklagekommissionens voteringer, konkluderer, så var det først og fremmest, "fordi hine tre mænd ikke var beklædte med øvrighedsmyndighed, at man ville drage dem til strafansvar for den virksomhed, som man uden tvivl ville have fundet ulastelig, ja vel priselig, hvis den var bleven udøvet af en beskikket øvrighed".⁴³

Men sagen har også en anden 'krølle', som måske kan bidrage til en forklaring på, hvorfor 'Kommissionen til Ordens Vedligeholdelse' kom i så heftig modvind. Hver især – og især tilsammen – repræsenterede kommissionens

medlemmer tre sociale 'idealtyper', der i det store og hele havde en ualmindelig dårlig presse, ikke bare hos manden på gaden, men også langt op i de højere kredse: En præst, en købmand og en aristokrat. Meget værre kunne det ikke blive i tiden omkring 1800: Sognepræsterne blev af menigmand generelt betragtet med mistænksomhed, såvel i by som på land.⁴⁴ De gejstlige optrådte som statens forlængede arm i lokalsamfundene, og mange var af den opfattelse, at de havde mere travlt med at skrabe til sig end med at forkynde Guds ord. Også købmændene betragtedes som suspekte personer, der havde travlt med at mele deres egen kage, især de virkelig velhavende af slagsen, som forbrød sig mod den ældgamle forestilling om, at man ikke måtte profitere på andres bekostning.⁴⁵ Hvad mere var, så vidste de fleste, at de store københavnske købmænd i stor stil handlede med England, og kun nødig fraveg deres handelskontakter, selv i en krigssituation: *"De store købmænd er så engelsksindede, at de intet hellere ønske end at blive under engelsk herredømme"*, noterede embedsmanden Laurits Engelstoft meget sigende i sin dagbog.⁴⁶

Netop i tiden omkring 1800 verserede der en del debatter om købmændenes *"ukristelige vindesyge"* og griskhed. Det var således ikke usædvanligt, at købmænd opfattedes som personer, der var smittet af *"hovmodens, egoismens og vindesygens frygtelige hydra"*, som *"fordærver hans moralske karakter, og berøver ham såvel borgeragt som borgerlykke"*. Købmandens egennytte og vindesyge, som var så typisk for hans stand, kvalte let *"patriotismens spæde plante"*, ja, den havde næppe *"fæstet rod i hans hjerte"*.⁴⁷

Og aristokraterne? Ja, dem var de fleste enige om at nære uvilje imod. Siden den franske revolution i 1789 var det

stedse blevet sværere og sværere at være aristokrat i Danmark. De fleste havde travlt med at lægge kulturel afstand til adelen - og da især i en tid med en fremvoksende nationalisme og dyrkelse af det borgerlige. For aristokraterne kendte intet fædreland, de var kosmopolitter, endda ofte af tysk baggrund (som f.eks. Schulin), og følte (påstodes det) ingen samhørighed med det brede og jævne folk.⁴⁸ Det var ikke kun samfundsrevsere som Malthe Conrad Bruun og P. A. Heiberg, der så skævt til adelen, om end det nok var dem, der lod det komme skarpest til udtryk. Et sted sammenligner Heiberg f.eks. sarkastisk aristokrater med *"den bedste sort jagthunde, der pudses på demokrater, og får steg for at bide dem"*,⁴⁹ og i et nummer af *Minerva* fra 1790 hedder det i overensstemmelse hermed, at adelen opfatter sig som *"ophøjet over de øvrige medborgere"*, og at de *"ved en nærmere forbindelse med disse bliver besmittet og vanæret"*. I adelsens selvforståelse var det *"kun adelsmanden alene [der] har sand følelse af ære, og den fine levemåde. Indbildninger som vel ikke af alle, men dog ganske vist blandt den store hob af de adelige, anses som uomstødelige sandheder"*.⁵⁰ I et ikke afsendt brev til kronprins Frederik brystede Schulin sig faktisk af at have nedladet sig til at indgå i et samarbejde med folk af lavere stand. Beviste dette ikke hans oprigtige patriotisme?⁵¹

Med andre ord havde 'kommissionens' medlemmer på forhånd en del odds imod sig, og det var på denne baggrund ikke mærkeligt, at den offentlige mening beklikkede deres motiver. Præster, købmænd og aristokrater personificerede simpelthen de folkelige forestillinger om griskhed og egennytte, og man havde mere end svært ved at forestille sig ædle og uegennyttige handlinger komme fra den kant.

Morale

Når man stikker næsen frem, må man være parat til at tage de hug, der vil komme. Det var i hvert fald Rønne helt på det rene med. I det forsvarsskrift, dateret fem dage før undersøgelseskommissionens nedsættelse den 10. november 1807, som han på opfordring af vennen stiftsprovst Plum lod udgive, siger han således: *"Ikke nogensinde har jeg håbet, at undgå enkeltes dadel i denne eller andre af mine idrætter for medbrøders vel. – Alle tiders og menneskers erfaring lærte mig at forsage dette håb – jeg nærer det heller ikke nu; men af den fornuftigere og ædlere del at erkendes for det, jeg er, dette håber jeg, og dertil tør jeg vente at have bidraget ved denne beretning og erklæring"*.⁵²

Men her gjorde Rønne nok regning uden vært. Dengang som nu næres vi mennesker af den uheldige tilbøjelighed til at tænke i - og forklare verden ved hjælp af - komplotter. Verdens gang bliver ligesom mere forklarlig på den måde. Til trods for den ubetingede frikendelse og oprejsning, der blev kommissionens medlemmer til del, så hindrede det nemlig ikke, at rygterne stadig ulmede. Det ville også være mærkeligt andet, for sagen var i det hele yderst speciel, og menigmand kunne let få en opfattelse af, at man her havde endnu et eksempel på, at 'de store' endnu engang havde holdt hånden over deres venner – selv i en sag om landsforrædderi.

Folkelige forestillinger om fordækte konspirationer og luskede komplotter trivedes imidlertid ikke blot i krigstider, hvor det var småt med officielle informationer om, hvad der i grunden fandt sted. Komplottænkningen var derimod en helt almindelig måde at tænke på blandt høj og lav i en tid, hvor den enevældige stat generelt holdt kortene tæt til kroppen og ikke sådan uden videre delte in-

formationer ud til højre og venstre. De 'lydige' undersætter havde intet krav på statslig vidensdeling. De manglende informationer om snart sagt alt af nogen betydning (siden 1799 havde aviserne haft forbud mod at skrive om statssager) skabte som noget helt naturligt en frodig grobund for idelige rygtestrømme, der snart kunne forvandle sig til veritable floder af sladder og forlydender, hvis ikke der blev grebet ind i tide. Og således gik det også for d'herrer Rønne, de Coninck og Schulin, for mon nu den sag også var blevet belyst så fuldkomment som ønskes kunne? Var de tre kommissionærers' motiver nu også så patriotiske og uegennyttige, som de gav det skin af? Mon ikke der stak noget under osv. osv.⁵³

Rønne, de Coninck og Schulin kom kort sagt til at dele skæbne med andre af tidens uheldige helte. Militære topfolk som Peymann, Gedde og Bielefeldt – de øverstbefalende for Københavns forsvar, der på trods af kronprins Frederiks udtrykkelige forbud alligevel havde kapituleret den 5. september, blev ligeledes mistænkeliggjort af såvel kronprinsen som den offentlige mening, og selvom de senere blev rensset og fik æresoprejsning, kunne intet udviske den nagende tvivl om deres handlinger, der vedblivende cirkulerede i folkedybet og klæbede til deres personer.⁵⁴

Har man først én gang været mistænkt ved den folkelige domstol gives intet middel, der fuldstændigt kan viske mistanken og den nagende usikkerhed bort. En total oprejsning og rehabilitering er ikke mulig. Schulin måtte således vinke farvel til sine gyldne fremtidsdrømme om en glørværdig karriere i statens tjeneste, og i 1809 rantes de Coninck af apopleksi, *"og vedblev kun at være en skygge af sig selv lige til sin død"*.⁵⁵ Den indtraf i september 1811, og ifølge overleveringen døde han som en

nedbrudt mand. Rønne prædikede ved bisættelsen, hvor han takkede ”den hedenfarne, hæderværdige olding” for hans mangfoldige gode gerninger: ”Tak i vor egns navn! Du var ofte dens trøster og rådgiver – du var det også i hine rædselsdage”.⁵⁶

Bone Falch Rønnes, Frédéric de Conincks og Sigismund Ludvig Schulins praktiserede patriotisme var mere *anderledes* end godt var. Deres *anderledes* handlinger i en *anderledes* krig blev deres skæbne - for folk flest tror ikke på dyden, selv når de ser den.

Noter

- 1 Skulle man stadig svæve i sådanne vildfarelser, kan man forvisse sig om det modsatte ved at konsultere Jens Rahbek Rasmussen: Epilog, Rasmus Glenthøj & Jens Rahbek Rasmussen (red.): Det venskabelige bombardement. København 1807 som historisk begivenhed og national myte, 2007, s. 258ff.
- 2 Proklamation, indrykket i aviserne Dagen og Københavnske Tidender, 21. sept. 2007.
- 3 Thomas Munch-Petersen: København i flammer. Hvordan England bombarderede København og ranede den danske flåde i 1807, 2007, s. 174.
- 4 Om de engelske forberedelser og overvejelser forud for ’ekspeditionen’ til København, se f.eks.: Thomas Munch-Petersen som ovenfor anført, s. 103-171. Om englændernes utilpashed med ’ekspeditionens’ moralske aspekter, se J. H. Rose: Canning and Denmark in 1807, The English Historical Review vol. 11, no. 4, 1896, s. 85, 88-90.
- 5 Proklamationen er gengivet i A. C. Hansen: Tillæg til Københavns Leirkran for Aaret 1807, eller udførlig Efterretning om hvad der er skeet, saavel i og uden for København, som i Engelland, i Anledning af Krigen imellem Danmark og Storbritannien, fra den 21de Julii til henimod Slutningen af October Maaned, 1807, s. 41.
- 6 Johan Martin Schönheyder (udg.): Proceduren for Commissionen, samt Dommene, og nogle Bilage, i Sagen, anlagt, paa Justitiens Vegne, imod de Herrer Greve Schulin, Etatsraad de Coninck, og Sognepræsten Rønne, 1809, s. 105f.
- 7 I Københavnske Tidender læses den 11. sept. 1807: ”Formedelst den min bopæl natten imellem den 2den og 3die dennes overgåede ildebrand, og andre nærværende omstændigheder, har jeg set mig nødsaget at tage bopæl på Amagerbro, straks udenfor porten. Amagerbro 4. sept. 1807. Bierg, Amtsforvalter”.
- 8 Jakob Thode Ræder: Danmarks Krigs- og Politiske Historie, fra Krigens Udbrud 1807 til Freden til Jönköping den 10de December 1809, Første Deel, 1845, s. 130, 490. Om tidens rygtedannelse i øvrigt, se Lars Vangen Christensen: Bombarderet med rygter. Fortællinger om frygt og forhåbninger i det belejrede København, Peter Henningsen (red.): København 1807. Belejring og Bombardement, 2007, s. 130-157. Se også L. Møller: Krigstildragelser, ædle og uædle Handlinger samt Anecdoter i Anledning af

- Englændernes Overfald paa Sjælland i August 1807, samlede af L. Møller, Student, 1808.
- 9 Michael Bregnsbo: Samfundsorden og statsmagt set fra prædikestolen, 1997, s. 61; Se også Michael Langkjær: Religion og økonomi. Grænser mellem fysikoteologi, moralfilosofi og praktisk landbrugsøkonomi i 1700-tallets Danmark, Dan H. Andersen m. fl. (red.): Landbrug Lokalhistorie og Langt fra Danmark. Festskrift til Erik Helmer Pedersen i anledning af hans 70 års fødselsdag lørdag den 6. juli 2002, 2002, s. 26-46.
 - 10 Se f.eks. Bone Falch Rønne: Nogle Aarsager, hvorfor Forbedringer i Agerdyrkningen gaae saa langsomt frem iblandt os & Nogle Betragtninger i Anledning af den danske Bondes Forfatning. Begge bidrag trykt i Landoeconomiske Tidender, udg. af et Selskab i Sjælland, bd. 1, 1815. Se i øvrigt Thomas Hansen Erslews "Almindeligt Forfatter-Leksikon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande, fra 1814 til 1840" (1847), for udgivelser af Rønne.
 - 11 Dansk Biografisk Leksikon; Paul Hennings: En Autobiografi af Etatsraad Frédéric de Coninck, Personalthistorisk Tidsskrift 5. rk. bd. 3, 1906, s. 91-99. Om de Coninck i øvrigt, se samme forfatters: Frédéric de Coninck. 1740-1811. Et Tidsbillede fra den danske Handels Empiretid. Særtryk af Berlingske Tidende, 19. Decbr. 1901.
 - 12 Paul Hennings (udg.): En Autobiografi af Etatsraad Frédéric de Coninck som ovenfor anført, s. 99.
 - 13 Karen Hjorth: Slottet og slægten. Familien Schulin på Frederiksdal 1740-1840, 2006, s. 164.
 - 14 Ibid., s. 159.
 - 15 Johan Martin Schönheyder som ovenfor anført, bilag 5, s. 197-200.
 - 16 Jakob Thode Ræder som ovenfor anført, s. 489f.
 - 17 Bone Falch Rønne: Brev fra højærværdige Herr Stifts-Propst Plum til Pastor Rønne, og dennes Erklæring over Samme, i Anledning af Sidstnævntes Forhold under Krigen mod Engelland i August og følgende Maaneder 1807, 1807, s. 8.
 - 18 Anders Sandøe Ørsted: Af mit Livs og Min Tids Historie, Tredie Bind, 1855, s. 358.
 - 19 Bone Falch Rønne: Brev fra Stiftsprovst Plum som ovenfor anført, s. 8f.
 - 20 Ibid., s. 10.
 - 21 Dette og det følgende bygger, hvor intet andet er nævnt, på kommissionsdommen fra 19. oktober 1808, som findes publiceret hos Johan Martin Schönheyder som ovenfor anført, s. 162-187.
 - 22 Bone Falch Rønne: Brev fra Stiftsprovst Plum som ovenfor anført, s. 10.
 - 23 Ibid. s. 11.
 - 24 Ibid. s. 14.
 - 25 Proklamation i Kjøbenhavnske Tidender, 21. sept. 1807. Proklamationen bringes samme dag også i avisen Dagen.
 - 26 Bone Falch Rønne: Brev fra Stiftsprovst Plum som ovenfor anført, s. 14f.
 - 27 Johan Martin Schönheyder som ovenfor anført, s. 140f.
 - 28 Bone Falch Rønne: Brev fra Stiftsprovst Plum som ovenfor anført, s. 12.
 - 29 Her citeret fra Johan Martin Schönheyder som ovenfor anført, s. 53.
 - 30 Ibid., bilag 7, s. 206.
 - 31 Ibid., s. 120f.
 - 32 Jakob Thode Ræder som ovenfor anført, s. 489f.
 - 33 Rasmus Glenthøj & Jens Rahbek Rasmussen: "Engelskmanden den forbandede tyv". Fjedbilledet af England i samtid og eftertid, Rasmus Glenthøj & Jens Rahbek Rasmussen (red.): Det venskabelige bombardement som ovenfor anført, s. 232.
 - 34 Dette og det ovenstående bygger, hvor intet andet er nævnt, på kommissionsdommen af 19. oktober 1808. Se Johan Martin Schönheyder som ovenfor anført.
 - 35 Jakob Thode Ræder som ovenfor anført, s. 489.
 - 36 Kjøbenhavnske Tidender, 14. september 1807. Rønnes indlæg er dateret "Lyngby d. 13. Setbr. 1807". Indlægget bragtes (på foranledning af redaktør C. H. Seidelin) i øvrigt også i avisen Dagen den 18. september 1807.
 - 37 Den dømmende kommissions materiale befinder sig på Landsarkivet i København: LandsTINGS- og Kommissionsdomstolsarkiver: Kommissioner udskilt af amtsarkiver, Københavns Amt nr. 4: 1808 Kommission af 21.1. 1808 til at pådømme sagen mod grev Sigismund Schulin og etatsråd Fr. de Coninck og Bone Falch Rønne for at have påtaget sig at fungere som feltkommissariat for den engelske hær under Sjællands besættelse.
 - 38 Johan Martin Schönheyder som ovenfor anført, s. 1-83.
 - 39 Hans Bilsteds duplik til Johan Martin Schönheyder, Johan Martin Schönheyder som ovenfor anført, s. 141.
 - 40 Nekrolog over Konrad Otto August von Restorff, Penia nr. 17, 1807, s. 260.
 - 41 Bone Falch Rønne: Brev fra Stiftsprovst Plum som ovenfor anført, s. 6.
 - 42 Johan Martin Schönheyder som ovenfor anført, se "Forerindringen".

- 43 A. S. Ørsted som ovenfor anført, s. 362.
- 44 Se f.eks. Peter Henningsen: I sansernes vold. Bondekultur og kultursammenstød i enevældens Danmark bd. 1, 2006, s. 422-425.
- 45 Se f.eks. Adrian Randall & Andrew Charlesworth: The Moral Economy: Riot, Markets and Social Conflict, Adrian Randall & A. Charlesworth (eds.): Moral Economy and popular protest. Crowds, Conflict and Authority, 2000; Raymond de Roover: The Concept of the Just Price. Theory and Economic Policy, The Journal of Economic History vol. XVIII, 1958 & Hanne Monclair: Kulturløse kjøpmenn? Betragtninger om historiske studier av økonomi og kultur, (norsk) Historisk Tidsskrift bd. 85, hf. 3, 2006.
- 46 Rasmus Glenthøj & Jens Rahbek Rasmussen: Fra Slaget på Reden til freden i Kiel. Københavns bombardement i perspektiv, Rasmus Glenthøj & Jens Rahbek Rasmussen (red.): Det venskabelige bombardement. København 1807 som historisk begivenhed og national myte, 2007, s. 44.
- 47 Formuleringerne er hentet fra den københavnske sognepræst Niels Henrik Gudes festtale i Christianis Institut på Vesterbro 1812, se Niels Henrik Gude: Hvortil bør Opdragere og Lærere i Handelsinstituter fortrinligen tage Hensyn, naar disse gradviis skal kunde forædle Handelsaanden i Staterne? Et Indbydelsskrift til den aarlige offentlige Examen i Det Christianiske Institut, den 6te April 1812, 1812, s. 3, 5, 9. Se også Peter Henningsen som ovenfor anført, s. 497-500.
- 48 Peter Henningsen som ovenfor anført., bd. 2, s. 631-640; Rasmus Glenthøj: På fædrelandets alter. National identitet og patriotisme hos det danske borgerskab 1807-1814, 2007, s. 68.
- 49 P. A. Heiberg: Sprog-Grandskning, For Sandhed. Et Fierdingaarsskrift bd. 2, hf. 1, 1798, s. 198.
- 50 NN: Svar paa det Spørgsmaal: Skal man undertrykke Adelen?, Minerva. Juli, August, September 1790, s. 16.
- 51 Karen Hjort som ovenfor anført, s. 164.
- 52 Bone Falch Rønne: Brev fra Stiftsprovst Plum som ovenfor anført, s. 19.
- 53 Se Lars Vangen Christensen som anført i note 8. Se også Lars Vangen Christensen: Pøblens stemme – refleksioner over rygters kildeværdi, Fortid og Nutid nr. 3, 2004, s. 19-33 samt Ulrik Langen & Jakob Sørensen (red.): Rygternes magt, 2004.
- 54 Peter Henningsen: Ekspeditionen til København. Historien om et bombardement og en præventiv krig, Peter Henningsen (red.): København 1807. Belejring og Bombardement, 2007, s. 43-49.
- 55 Karen Hjort som ovenfor anført, s. 167; Paul Hennings: Frédéric de Coninck. 1740-1811 som ovenfor anført, s. 15.
- 56 Bone Falch Rønne: Ved Sal. Etatsraad de Conincks Begravelse den 9de September 1811 af den hæderværdige Hensovnes Ven B. F. Rønne, sognepræst i Lyngbye, 1811.